

JEDNA NESUMNJIVO KORISNA UTOPIJA AN UNDOUBTEDLY USEFUL UTOPIA

U povodu prve obljetnice katoličko-islamske Deklaracije iz Abu Dhabija

Okupljenima na svečanom skupu kojim je u Abu Dhabiju proslavljena prva obljetnica potpisivanja katoličko-islamske *Deklaracije o bratstvu za mir u svijetu i zajednički suživot* papa Franjo je 4. veljače 2020. uputio kratku video poruku. U njoj odlučno ohrabruje sve inicijative, osobne i kolektivne, koje na tragu recepcije *Deklaracije* utjelovljuju ljubav u konkretnu praksu djelovanja i žrtvovanja za dobro drugih neovisno o njihovoj religijskoj, etničkoj i kulturnoj pripadnosti. Papa na kraju zazivlje blagoslov Boga svemogućega nad sve napore usmjerene na postignuće dobra čovječanstva kao i na daljnji porast bratstva među ljudima.

Središnji interes ove Papine „rođendanske“ poruke-čestitke nije svodiv na diplomatski očekivan i primjeren izraz zahvalnosti Vladimiru i vjerskim institucijama Ujedinjenih Arapskih Emirata na njihovom zaista velikodušnom i veoma učinkovitom investiranju ideja, političke umješnosti i truda u organiziranje velikog međureligijskog (uglavnom) katoličko-islamskog dijaloškog susreta u čijoj su završnici papa Franjo i veliki imam Sveučilišta-džamije Al Azhar Ahmed Al Tayyid, zajednički potpisali *Deklaraciju* o bratstvu svih ljudi za mir. Valja, naime, imati na umu da je potpisivanje te *Deklaracije* jedan od onih međureligijskih događanja koji svojom novošću svjedoče o uočljivom sazrijevanju dijaloške svijesti sudionika tog dijaloškog događanja. U tom dokumentu sročenom nakon dužeg teološkog promišljanja papa Franjo i veliki imam Al Tayyib, nedvojbeni duhovni i teološki autoritet te vrhovnik jedne važne ustanove sunitskog islama, pozivaju izričito i zdušno katolike, kršćane, sunitske muslimane kao i sve ljude dobre volje da kao svoje prihvate teološke, antropološke, etičke, kulturološke i političke uvide do kojih su dvojica supotpisnika došli zahvaljujući njihovom katoličko-islamskom dijalogu kao i dijalogu njihovih delegacija tijekom određenog razdoblja koje je prethodilo međureligijskom skupu u Abu Dhabiju. Potom se kršćani i muslimani potiču da spoznaje od kojih je *Deklaracija* satkana pretoče u izgradnju zajedničkog svijeta. Imajući to u vidu, mislim da središnji naglasak Papine poruke ipak leži u iskazu Franjina lako uočljivog zadovoljstva, radosti pa i zadivljenosti što se je *Deklaracija* dogodila te u njegovu sustavnom i odlučnom poticanju daljnje i sve dublje recepcije *Deklaracije* od strane svijeta kojima je više ili manje izričito upućena.

Nakon godine dana dobro je prisjetiti se ukratko temeljnih ideja *Deklaracije* kojoj papa Franjo pripisuje povijesno značenje!

Autori s jedne strane priznaju mnoga pozitivna ostvarenja suvremene civilizacije, ali istodobno ukazuju na raznovrsne probleme i veoma opasne krizne fenomene i procese koji rastaču mogućnost mirnoga i skladnog suživota te ugrožavaju sam ljudski opstanak. Spomenuti su gotovo svi negativni razvoji u obitelji i društvu, dehumanizirajući mentaliteti i materijalističko-individualističke vrijednosne opcije koje uzrokuju eroziju kulture i morala. Potom *Deklaracija* poziva na radikalno duhovni, filozofski i kulturni zaokret prema jednom tipu čovječanstva utemeljenom na bratstvu svih ljudi. Svoj pak govor o sveopćem bratstvu papa Franjo i Veliki imam utemeljuju ne na jednoj dobroj emociji ili bratskom osjećaju, nego na činjenici sudjelovanja u svima zajedničkoj ljudskosti koju vjera prepoznaje kao plod Božjeg djelovanja, odnosno „velike božanske milosti“. Ta milost ljude čini braćom jednakog dostojanstva, jednakih prava i dužnosti. Na toj osnovi *Deklaracija* izvodi postulate bratskog suživota svih ljudi u ljubavi, promicanja mira, društvene i gospodarske pravde, poštivanja slobode vjere i promjene vjere, zahtjev za slobodom mišljenja, prava žena, ekološku odgovornost. Izričito su osuđeni nasilje i teror u ime religije, „jer Bog nema potrebe da ga netko brani niti hoće da se njegovo ime iskorištava u teroriziranju ljudi“.

Na pitanje kako graditi univerzalno bratstvo u svijetu s toliko kulturnih, religijskih, svjetonazorskih, ekonomskih i nacionalnih razlika i interesa, autori *Deklaracije* odgovaraju kako je to ostvarivo jedino „usvajajući kulturu dijaloga kao put; zajedničku suradnju kao ponašanje; međusobno poznavanje kao metodu i kriterij“. Utemeljenje kulture dijaloga među različitim autorima vide u konačnici u činjenici da je Božja stvaralačka mudrost koja upravlja svemirovom htjela postojanje pluralnosti različitih religija, ljudi različite boje kože, spola, rasa i jezika.

Supotpisnici *Deklaracije* uvjereni su kako je riječ o jednoj racionalno i teološki utemeljenoj, zacijelo idealiziranoj, ali velikim dijelom i mogućoj budućnosti kojoj je alternativa porast nasilja, nepravde, nejednakosti, ekološka ili čak atomska apokalipsa. Toga su, vjerujem, svjesni i u to uvjereni svi oni koji se u Katoličkoj Crkvi, u drugim crkvama kao i na prostorima islama i drugih religija trude da analize, religiozna polazišta, pozivi i preporuke *Deklaracije* budu vrednovani i ugrađeni u svakidašnju praksu suživota sve većeg broja vjernika, ali i nevjernika.

Imajući to u vidu, ne čudi što je papa Franjo cijele prošle godine u različitim susretima i prigodama ukazivao na veliku važnost te *Deklaracije*, citirao pojedine njezine ideje te darivao tekst *Deklaracije* pojednim političarima i predstavnicima religija, primjerice Budističkom patrijarhu prilikom nedavnog posjeta Tajlandu. Razni vatikanski duž-

nosnici i dikasteri, a posebno Papinsko vijeće za međureligijski dijalog, stalno su angažirani u promicanju vrijednosti i ciljeva *Deklaracije* na diplomatskoj, međureligijskoj, akademskoj i pastoralnoj razini.

Uvjeren u dobru antropološku i teološku utemeljenost vrijednosnih opcija i ciljeva *Deklaracije*, a time i u njezinu etičku univerzalnost, papa Franjo je u prosincu prošle godine, zajedno s Velikim imamom, kojeg u svojoj video poruci naziva „svojim bratom“, predložio A. Guterresu, glavnom tajniku UN-a, da njegova organizacija dan 4. veljače proglasi *Svjetskim danom ljudskog bratstva*. Predlagatelji su uvjereni kako bi taj dan mogao značajno pridonositi osviještenju, a time i ostvarenju ciljeva *Deklaracije* iz Abu Dhabija. Nadalje, u tom se prijedlogu pozivaju Ujedinjeni narodi da zajedno sa Svetom Stolicom i Sveučilištem Al Azhar budu suorganizator velikog predstojećeg Svjetskog samita o ljudskom bratstvu.

Papino veoma pozitivno vrednovanje tog u mnogočemu značajnog međureligijskog dijaloškog iskoraka dijelili su i mnogi katolički ambijenti, pokreti, redovničke zajednice koje već desetljećima na tragu Sabora sustavno i strpljivo prakticiraju dijalošku suradnju s pripadnicima drugih religija, usmjerenu, osim na traganje za međusobnim duhovnim bogatstvima, na izgradnju mira i općeg dobra na nacionalnoj i globalnoj razini. Posebnu pozornost *Deklaraciji* su poklonili pripadnici manjinskih katoličkih i drugih kršćanskih crkava u zemljama islamskog svijeta (Libanon, Pakistan, Indonezija). Njihovi predstavnici očekuju pozitivne učinke *Deklaracije* koja će značajno pridonijeti stvaranju dijaloške kulture međusobnog poštivanja te će, nada se maronitski patrijarh Bechara Rai, značajno otupiti utjecaj fanatične islamske retorike i čestih nasilnih ponaa šanja prema kršćanima u Libanonu, ali i diljem islamskog svijeta. On vjeruje da će odsada lakše biti zaštititi prava žena i djece te vjerska zdanja dok će dokidanje kategorije „manjine“, što *Deklaracija* zagovara, i njezina zamjena kategorijom „državljanstva“ omogućiti kršćanima veću ravnopravnost i razvoj, a time i opstanak na njihovim ognjištima. Slično razmišlja i kaldejski patrijarh Rafael I. Sako, u nedavnom zahtjevu za uspostavu iračke „laičke države“ utemeljene na kategoriji ravnopravnog „državljanstva“. Veoma snažnu potporu *Deklaraciji* dao je i istambulski patrijarh Bartolomej.

Deklaracija je međutim naišla i na negodovanje, pa i na snažne kritike nekih katoličkih krugova i pojedinaca koji već poodavno imaju velikih problema s rezultatima Saborom nadahnutog traganja većeg dijela katoličke crkvene zajednice posljednjih nekoliko desetljeća, njezine teologije, duhovnosti i pastoralne prakse za što dubljim razumijevanjem odnosa religijske povijesti čovječanstva i kristocentričnosti spasenjske objave. Papi Franji ponajviše se zamjera

(iako ne samo to!) „heretička“ nepažnja kojoj je izmakla neprihvatljiva tvrdnja *Deklaracije* da je pluralizam religijske povijesti čovječanstva plod „mudre Božje volje“. Suočen s tim i drugim prijekorima, papa Franjo se morao opravdavati od optužbe da je svojim potpisom upao u heretički relativizam, te je primjerice na jednoj od idućih audijencija pozivao u svoju obranu čak skolastičke teologe i njihovu *voluntas permissiva Dei* (audijencija 3. travnja 2019.). Time je na neki način doživio sudbinu Ivana Pavla II., koji je također bio suočen sa sličnim kritikama međureligijskoga molitvenog skupa u Asizu 1986. Obrani tog skupa, koji je sazvan na njegovu inicijativu i s njegovim teološki razrađenim sudjelovanjem, posvetio je svoj predbožićni govor Rimskoj kuriji od 22. prosinca 1986. U njemu je pokazivao i dokazivao da je povijesni međureligijski molitveni susret u Asizu (1986.) uistinu bio u službi ostvarenja jedinstvenoga Božjeg povijesno-spašenjskog plana unutar kojeg su između ostalog razlike manje važne od jedinstva koje je “naprotiv radikalno, temeljno i odlučujuće”!

U islamskom je svijetu neposredni odjek velikog međureligijskog susreta i završne *Deklaracije* u Abu Dhabiju bio prilično suzdržan. Uostalom, veliki imam Al Tayyib, za razliku ode pape Franje, uza sav svoj osobni duhovni autoritet kao i ugled institucije koju predstavlja, nije mogao svojim potpisom na *Deklaraciju* obvezati nikoga u islamskom svijetu sunita, imajući u vidu potpunu decentraliziranost islamske religije, s njezinim mnogovrsnim pravno-teološkim interpretacijama i tradicijama podržavanim etničko-kulturološkim mentalitetima i obrascima mišljenja. Pritom je dovoljno podsjetiti kako Saudijska Arabija, zemlja u samom susjedstvu Emirata, uza sva novija blaža tumačenja srednjovjekovne tvrdoće pa i surovosti šerijatskog zakona, još uvijek predstavlja predmodernu, antipluraš lističku, antidemokratsku, teokratsku paradigmu političkog islama, a time i čistu suprotnost vrijednostima i ciljevima *Deklaracije o bratstvu za mir u svijetu i zajednički suživot!*

Mediji su inače u arapskom svijetu i jugoistočnoj Aziji dosta opširno izvještavali o tim događanjima i završnoj poruci. Vlada Arapskih Emirata, bez čije bi moralne, političke i organizacijske potpore događaji u Abu Dhabiju bili teško izvedivi, osnovala je u međuvremenu čak i jedan memorijalni muzej povijesnoga međureligijskog susreta pape Franje i Velikog imama. Zajedno s Vatikanom i Sveučilištem Al Azhar vlada i islamski vjerski predstavnici Emirata osnovali su nedavno Visoki odbor za provedbu ciljeva *Deklaracije* na regionalnim i međunarodnim razinama. Kako tvrde njegovi osnivači, Odbor bi imao promicati pretakanje u praksu suživota zajedničku katoličko-muslimansku opredijeljenost za djelovanje na uspostavi bratskog, a time i mirotvornog svjetskog poretka kako bi se nadola-

zećim generacijama omogućilo življenje u klimi međusobnog poštivanja i skladnog suživota u razlikama.

To su najvjerojatnije međutim tek samo početci jednog gotovo neizbježnog, ali i veoma zahtjevnog projekta koji papa Franjo ističe riječima: "Predstoji nam izgradnja jedne velike povijesti." *Deklaracija* iz Abu Dhabija zaista stavlja pred oči katolika-kršćana i muslimana program za izgradnju jedne kvazi-utopijske budućnosti čovječanstva. U kojoj će se mjeri islamski svijet narednih godina iskreno, a ne tek na razini diplomatske fraze ili pojedinih muslimanskih intelektualaca, odnosno marginaliziranih i progonjenih teologa, angažirati u izgradnji bratskog svijeta budućnosti utemeljenog na dijaloškom suživotu i poštivanju različitih, o čemu zanosno govori *Deklaracija*, zaista je teško reći. Pesimisti među kršćanima ukazuju redovito na podosta ograničene mogućnosti stvarnog utjecaja velikog imama Al Tayyiba, budući da on, uza sav svoj nesumnjivi duhovni autoritet i poštivanje koje uživa, predstavlja tek jedan ograničeni segment sunitskog islama. On stoga ne bi bio u stanju bitno utjecati na eventualni doktrinarni i mentalitetni razvoj globalnog islama unutar kojeg pojedini ambijenti, pokreti i skupine nerijetko pokazuju sklonost nedijaloškoj, netolerantnoj i predmodernoj interpretacijskoj tvrdoći i isključivosti, poput primjerice salafitskog i vahabitskog islama, da se o drugim oblicima nedijaloške i netolerantne fiksiranosti na idealiziranu normativnu prošlost bez imalo uporabe povijesno-kritičke metode i ne govori. U pojedinim pak fundamentalističkim i terorističkim ambijentima prijanjanje uz islam s njegovim više ili manje osviještenim ili čak namjerno pritajenim političkim težnjama klizi prema totalitarnoj, a ponekad i kriminalnoj verziji netolerantnog i nasilnog političkog islama, odnosno k stvaranju teokratske islamske države. Zdušno i iskreno nastojanje islamskih vladara u Emiratima oko poštivanja faktičke pluralnosti religija i stvaranja dijaloškog ozračja u jednoj islamskoj zemlji koja je, kao što je dobro poznato, iz ekonomskih razloga otvorila vrata mnogim radnicima kršćanima, kao i njihovo promicanje vrijednosti i ciljeva iz *Deklaracije*, prema mišljenju mnogih samo je obećavajući početak jednog vjerojatno dugog, teškog i ne uvijek linearnog procesa teološko-hermeneutičkog i kulturološkog obrata u globalnom islamu. Bez tog obrata teško je zamisliti jedan uistinu dijaloški islam koji promiče univerzalno bratstvo za mir u svijetu, ali i sve druge odlike budućeg čovječanstva kakvo zamišlja i priželjkuje *Deklaracija* iz Abu Dhabija.

U svakom slučaju „zajednička (suglasna) naracija“ (A. Spadaro) Pape i Velikog imama govori zapravo o budućnosti Bogom stvorenog i vođenog čovječanstva koja je vjernicima obje religije zapravo jedina prihvatljiva budućnost. Time *Deklaracija* uvjerljivo više ili manje

izravno tvrdi kako dijaloška budućnost nije tek jedna moguća opcija, nego nužnost (kardinal J. Tauran) koja jedina može djelotvorno stvarati kulturu slobode, dostojanstva i sigurnosti za sve ljude.

Kada je riječ o papi Franji, on je svojim angažmanom oko organizacije i potpisivanja *Deklaracije* te njezina promicanja diljem religijskoga i političkog svijeta dao značajan doprinos pretakanja u životnu praksu Crkve i svijeta duha i slova Drugoga vatikanskog. Nastavak je to svih onih bezbrojnih i nesebičnih višedesetljetnih katoličkih nastojanja da se na tragu Sabora Crkva uključi u izgradnju jedne zajedničke bratske budućnosti čovječanstva koja će se temeljiti na kulturi susreta, dijaloškom uvažavanju svih međusobno obogaćujućih pozitivnih različitosti (Benedikt XVI.) među pripadnicima religija, među narodima i svim ljudima dobre volje.

Ovom je *Deklaracijom* višekrat posvjedočeno saborsko pregalaštvo pape Franje nastavilo kročiti putem međureligijskih molitvenih asiških susreta koje je započeo Ivan Pavao II., nailazeći pritom na nemalo nerazumijevanje kod mnogih na raznim stranama. Štoviše, u njoj se je na jedan zanimljiv i pomalo neobičan način dogodio susret dvaju teološko-religijskih inkluzivizama, katoličkog i islamskog. Svatko od supotpisnika je, čuvajući više ili manje izričito posebnost svojeg vlastitog religijskog polazišta, izričito posvjedočio da je unutar vlastitog svijeta vjere pronašao dovoljno teološkog i duhovnog prostora za neke od temeljnih vrijednosti drugog.

I da završim s dva pitanja na koja nas potiče ova *Deklaracija*. Nije li budućnost dijaloškog suživota religijski različitih, a time i budućnost mira kao temeljnog preduvjeta opstanka ljudskog roda vezana upravo uz neposustalo tražanje religioznih ljudi da unutar inkluzivizma vlastite religije pronađu dovoljno duhovnog prostora za uvažavanje temeljnih vrijednosti drugih religijskih iskustava i stavova? Nije li ova *Deklaracija* zapravo malen, ali i nezanemariv poticaj i poziv da se vjernici obiju religija angažiraju kako bi pridonijeli ostvarenju Božjeg nauma s ljudskom poviješću koji Ivan Pavao II. u međureligijskom kontekstu Asiza I. (27. listopada 1986.) opisuje riječima: „Bog želi da razvoj čovječanstva bude jedno skladno bratsko putovanje na kojem mi jedni druge pratimo prema transcendentnom cilju koji Bog za nas postavlja“?

Ako na ova dva pitanja mi kao kršćani možemo odgovoriti potvrdno, tada za *Deklaraciju* iz Abu Dhabija možemo uistinu reći kako je riječ o jednom korisnom utopijskom iskoraku koji je u konačnici usmjeren na ostvarenje nekih od vrijednosti koje će naći svoje mjesto u Kraljevstvu Božjem kao što su primjerice mir, pravda, bratstvo, ljubav, ljepota, međusobno poštivanje i skladan odnos s prirodom.

Nikola Bižaca